

USUSRET VELIKOJ IZLOŽBI U KLOVIČEVIM DVORIMA, 16. LISTOPADA 2025-15. VELJAČE 2026.

U početku bijaše kraljevstvo: Što je čuvalo nadu

„Čija je ovo zemlja. / Čija je ovo rič. / Čija je ovo krv // Ilirska. Zmijska. Hrvatska. // Samo vatra. / Samo bura. / Samo loza. // Samo ova u meni kost. / Samo ova u meni krv. / Samo ova u meni rič. // Ilirska. / Zmijska. / Hrvatska.“

Petar Gudelj
Čija je ovo zemlja

Galerija Klovićevi dvori od 16. listopada do veljače iduće godine domaćin je jedne od najvećih izložbi u povijesti moderne Hrvatske. Izložba *U početku bijaše kraljevstvo*, u duhu jubilejske godine prikazuje sve elemente najvažnije političke ideje kolektivne memorije hrvatskoga naroda – san o nacionalnoj državi i političku afirmaciju nacije

Piše Gloria Lujanović

U ovoj godini Hrvatska po prvi put od svoje samostalnosti i nezavisnosti slavi godinu jubileja – 1100. obljetnicu Hrvatskoga Kraljevstva čiji je središnji lik kralj Tomislav, prvi hrvatski kralj narodne krvi. Uz brojne kulturne, društvene, pa i političke sadržaje inspirirane mit-skim statusom koji kralj Tomislav i danas, 1100 godina kasnije, uživa u hrvatskom narodu, krunski je ipak jedan događaj koji donosi sintezu svega onog zbog čega se jubilej ustvari slavi. Riječ je o izložbi *U početku bijaše kraljevstvo* koja se u Galeriji Klovićevi dvori otvara 16. listopada i donosi impozantan postav podijeljen u nekoliko tematskih cjelina: od one dominantne historiografske, društvene, kulturne do baštinske. Ova izložba ustvari objašnjava fenomenologiju onoga što danas nazivamo hrvatskom državom, onoga na što mislimo kada govorimo o ideji *hrvatske državnosti* kroz stoljeća.

U središtu izložbe *U početku bijaše kraljevstvo* upravo je ideja hrvatske državnosti koja je postojala stoljećima u samome narodu, u njegovim tada pismenim i obrazovanim pojedincima, u plemstvu, kleru: nije riječ o dekonstrukciji ili rekonstrukciji samog mitskog statusa kralja Tomislava, nego upravo ideji, želji, jednoj upornoj, stoljećima dugoj tradiciji – oživotvorenju hrvatske države i to kroz nekoliko ključnih kategorija koje su jednako i istovremeno zastupljene i na izložbi: naroda, jezika, vjere, nacije, tradicije.

„Osvajanje tradicije“

Izložba donosi ne samo kronološki, historiografski, politički i društveni prikaz tih težnji za vlastitom državom koje su se ogledale u najrazličitijim manifestacijama nego ono možda najvrednije: demonstrira kontinuitet svjedočanstva, demonstrira da je u svim povijesno-političkim razdobljima, od ranog srednjeg vijeka pa do bivše Jugoslavije – postojala izuzetna, prije svega, svijest o potrebi nacionalne države, a slijedom toga

Višeslavova krstionica, kraj 8. ili početak 9. stoljeća, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split

i savjest i odgovornost da se zaista i stvori. Koliko je stoljeća prošlo do samostalne i nezavisne Hrvatske, znamo svi, međutim, ono što nerijetko zaboravljamo, jesu svi oni događaji koji su nas do nje doveli, sve ono što T. S. Eliot naziva „osvajanjem tradicije“. Ta se tradicija osvajanja državnosti nije ogledala samo u političkim peripetijama i vojnim pohodima, nego u onom što zovemo – cjelokupnom baštinom jednog naroda, a ponajviše u njegovu jeziku. Po ovome smo, jeziku, državu stoljećima tražili i sanjali, po ovome je jeziku i danas imamo.

Godina jubileja

Upravo ova izložba u godini jubileja dokazuje da se tradicija nikada ne treba i ne smije prestati osvajati i da se, baš kako je Eliot pisao, „ne nasljeđuje, nego osvaja“. Ovo je prvi put da Hrvatska, od svoje samostalnosti i nezavisnosti, proslavlja svedrušteno godinu jubileja: 1100 godina Hrvatskoga Kraljevstva. Fenomen ovakvih društveno značajnih jubileja prvotno se vezivao uz staroznačnu godinu praštanja. Stoljećima kasnije kršćanstvo će afirmirati ovu tradiciju, prilagoditi je svojim postulatima, a onda će u 19. i 20. stoljeću, u doba europskog formiranja modernih nacija, godina jubileja dobiti i onu sekularnu, društvenu dimenziju s ciljem jačanja nacionalne integracije i kohezije. U tom je kontekstu Zagreb bio domaćin *Kulturno-historijske izložbe grada Zagreba povodom hiljadu-godišnjice hrvatskoga kraljevstva 925-1925* u Umjetničkom paviljonu kojem se tada obilježavala 1000. obljetnica Hrvatskog Kraljevstva.

Bio je to istinski impresivan projekt koji je vodio izvršni odbor na čelu s Vjekoslavom Klaićem, Svetozarom Rittigom, Stjepanom Srkuljem, Rudolf Erberom i Ljubom Babićem. Izložba je imala oko 1265 ekspozata koji su raspoređeni u četiri odjeljenja u Umjetničkom paviljonu: crkveno, velikaško, građansko i seljačko. Devedesetak osoba bilo je angažirano u osam sekcija: kulturno-historijskoj, umjetno-obrtnoj, školskoj, kazališnoj, filmskoj, muzičkoj, financijskoj, novinarskoj. Ta je izložba, prema riječima Ivana Kokeže, kustosa Hrvatskog povijesnog muzeja, svojim eksponatima potvrdila „kako je i zašto Zagreb do početka aktualnog stoljeća postao hrvatska nacionalna prijestolnica“.

**Figure sjećanja
ili drevna hrvatska kuća**

Izložba u Klovićevim dvorima ne počiva na dubokoj nostalgiji za prošlošću, naprotiv, nego nam donosi ono što Anthony D. Smith, britanski sociolog i teoretičar nacije, naziva *punom historijom* – sačuvan dovoljan broj sjećanja kojima ne trebaju mitovi i simboli da bi uspostavljali i objašnjavali identitet, ali i objašnjava koliko je važno vidjeti što je koja nacija učinila sa svojim nasljedom. Naša se tradicija, sugerira koncepcija izložbe, očituje u trajnoj pripadnosti „imperijalnim nadstrukturama“ – od Rimske crkve, Franačkog Carstva, Bizanta, Habsburške Monarhije, i koliko god je to političko nasljeđe nerijetko opterećujuće, istodobno nas je stoljećima pripremalo za ono što imamo danas: pripadnost europskoj zajednici nacija, civilizacijsko nasljeđe koje dijelimo s brojnim drugim europskim narodima.

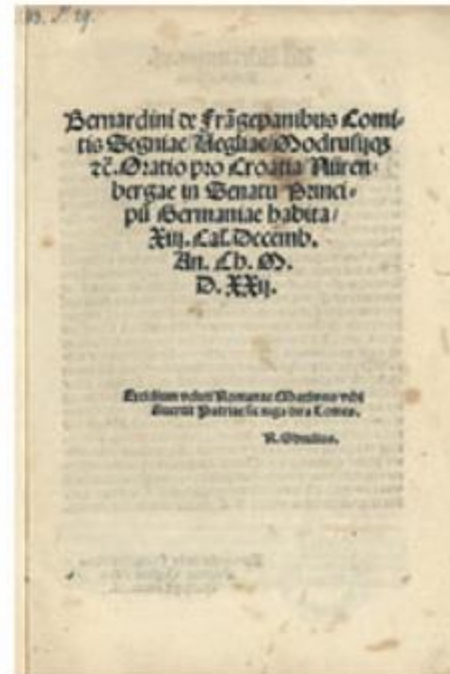

Pripreme za izložbu u Klovićevim dvorima

Čuvari pamćenja

Izložba *U početku bijaše kraljevstvo* s pravom se, dakle, poziva i na mitski status 925. godine kao jedan, biblijskim jezikom kazano, *zaglavni kamen*, ali i na izložbu iz 1925. godine. Kraljevstvo (*regnum*) ima, piše Dino Milinović, koji je zajedno s Tomislavom Galovićem i Trpimirom Vedrišem autor izložbe, mitsku dimenziju, i sadrži ne samo povijesne, nego i biblijske i eshatološke i romantičke konotacije koje figuri kralja daju mistiku i određuju ga kao „izabranog sina“, nasljednika Božjeg pomazanika Davida s jedne i kralja Artura s druge strane, ali ova izložba ne nastavlja u tom mitolojskom duhu. Lišena je svake romantizacije nacije i 19. stoljeću svojstvenog patosa, te demonstrira kontinuitet jedne političko-povijesne ideje u kojoj su jezik i jezična baština iznad državnosti jer potonje iz jezika i proizlazi i u njega se vraća te nas poziva na ono što je našem, suvremenom svijetu algoritama i umjetne inteligencije, potpuno nesvojstveno – da budemo čuvari pamćenja.

U početku *bijaše kraljevstvo* u potpunosti se oslanja na pojam *kulturnog sjećanja*, odnosno, *figura sjećanja*, kako ih je svojedobno odredio Jan Assman, njemački arheolog i polihistor.

Među brojnim inozemnim posudbama ističe se primjerak govora Bernardina Frankapana (*Oratio pro Croatia* iz 1522) iz Beča

Taj ustrajan, izazovan, nerijetko mukotran hod od tisuću godina povijesti, prikazan od antičke Salone, metropole rimske provincije Dalmacije i njezina uništenja 614. godine, preko Višeslavove krstionice, najstarije knjige u Hrvata odnosno *Splitskog evangelijara*, spomenika kontinuiteta latinske pismenosti od antike do srednjeg vijeka prema Radoslavu Katičiću, hrvatskih kraljeva i knezova 10. i 11. stoljeća, pa sve do darovnice kneza Trpimira. O kraljevskom suverenitetu nad Dalmacijom svjedoči zapis iz 1066. godine kojim Petar Krešimir IV. kraljevskom slobodom obdaruje benediktinski samostan sv. Marije u Zadru, preko osnutka Zagrebačke nadbiskupije u 11. stoljeću, pa do kontroverzne *Pacte convente* kojom se uspostavljaju ugarske dinastije. Izložba podrobnije objašnjava moćnu dinastiju Šubića, s naglaskom na Pavla I. Šubića koji će početkom 14. stoljeća ponijeti titulu „bana Hrvata i gospodara čitave Bosne“ i donijeti nadu u obnovu Hrvatskog Kraljevstva što će trajati kratko, sve do smrti Mladena III. koji umire od kuge kod Skradina, a o čijoj smrti svjedoči epitaf na trogirskoj katedrali. Uz naravno, čuveno Zvonimirovo prokletstvo, koje se spominje u *Ljetopisu popa Dukljanina*, na što su se i povjesničari, ali i narod, pozivali kada

Reljef kralja Petra Krešimira IV., sredina 11. st., Split, krstionica katedrale sv. Dujma

Mato Celestin Medović, Splitski sabor, 1905.

Anžuvinska kruna
 is Škrinje sv. Šimuna,
 14. stoljeće,
 Stalna izložba
 crkvene umjetnosti,
 Zadar

god Hrvatima nisu povijesne okolnosti išle na ruku, a samostalna se država činila kao nedosanjani san.

Ono što izložbu čini osobito vrijednom brojne su inozemne posudbe iz Vatikana, Austrije, Slovenije, Mađarske, Slovačke. Naglasak je i na hrvatskim renesansnim kiparima (Dalmatinac, Firentinac, Duknović, Laurana). Poprsje Antonija Baressija koje se pripisuje upravo Franji Vranjaninu Laurani, a koje je Hrvatska kupila 1997, za potrebe izložbe restaurirao je Hrvatski restauratorski zavod, kao i poznati carski torzo iz Visa iz Arheološkog muzeja u Zagrebu. Među brojnim inozemnim posudbama ističu se primjerak govora Bernardina Frankopana (*Oratio pro Croatia* iz 1522) iz Beča, iz Vatikana stiže jedan od prijepisa Tome Arhidakona – *Historia Salonitana*, a iz slovačkih Bojnica poznata *Apoteoza Tome Erdődyja*, pobjednika kod Siska.

Osim povijesno-političkog konteksta, izložba donosi i svojevrstni pregled razvoja hrvatske pismenosti i prava, naobrazbe i utemeljenja prvih škola, te procvata glagoljaške književnosti na dvorovima hrvatskih feudalaca. Fokus je i na spomeniku hrvatskog književnojezičnog kontinuiteta – prvoj latiničnoj inkunabuli – *Lekcionaru Bernardina Splitsanina* iz 1495, molitveniku redovnika benediktinskog samostana s Hvara sačuvanome u tri primjerka, koji je dva puta objavljen i redigiran još u 16. stoljeću, i to u štokavsko-ikavskoj verziji fra Ivana Bandulovića u Veneciji, koja će doživjeti čak devet izdanja do početka 18. stoljeća. Eduard Herzigonja, povjesničar hrvatske književnosti, navodi kako je „ova popularna knjiga bila čitana podjednako u Dalmaciji, Bosni, Slavoniji“.

U početku bijaše kraljevstvo donosi ozbiljan, stručan i sistematičan pregled svih elemenata koji jedan narod čine političkom nacijom – od bogate jezične, kulturno-umjetničke do spomeničke baštine, kroz stoljeća dokumentiranih povijesnih i političkih previranja

Od Marulićeve *Judite*, Zoranićevih *Plani*, preko Zrinskih i Frankopana, Gajeve *kulturne revolucije*, do opisa Prvog svjetskog rata Ivane Brlić-Mažuranić što ih je u pismima slala roditeljima, izuzetna vrijednost ovog kustoskog postava ogleda se u prikazima brojnih aspekata života koji su dosljedno i relevantno prezentirani: od samih simbola poput zastave, izgradnje nacionalnih institucija kulture poput Matice hrvatske, arhitekture, sve do novije povijesti 20. stoljeća, njezina seljaka i radnika, te konačno stvaranja samostalne Republike Hrvatske.

Potonula carstva, potonule knjige

Ono što će, lako moguće, zbog opsega izložbe, proći nezapaženo i marginalizirano jesu neobične životne priče, kao što je sudbina Krste Frankopana, oporuka sigetskog branitelja ili pak priča o potonulim knjigama u Koločepskom kanalu kod Dubrovnika u 17. stoljeću. Osamdesetih godina prošlog stoljeća na morskome su dnu pronađeni ostaci nepoznatog trgovačkog broda iz 17. stoljeća koji je plovio iz Venecije i prevezio robu prema Levantu: pronađeni su predmeti brodske opreme i trgovački teret pro-

Kapitalno izdanje Matice hrvatske iz 1925.

izveden u Nürnbergu, tada glavnom europskom trgovačkom i proizvodnom središtu, a među njima su otkrivene i stranice knjiga raznih izdanja na talijanskom, njemačkom i latinskom jeziku iz 17. stoljeća. Među sačuvanim čitljivim listovima vrijednih knjiga koji su preko tri stoljeća ležali na morskome dnu nalaze se i ulomci dvaju listova iz nepoznatog djela znamenitog Istranina Matije Vlačića Ilirika (1520–1575), protestantskog teologa, crkvenog povjesničara i filologa. U ovoj se pomalo mističnoj priči krije recept za našu nacionalnu i europsku budućnost. A. G. Matoš, nije mogao znati za epizodu s potonulim knjigama, ali je proročki napisao još 1909. da „snaga narodne kulture nije u sposobnosti odbacivanja, eliminacije, već u moći primanja, apsorpiranja što više tuđih kulturnih elemenata. Prevedite ga dobro na hrvatski, i Sofokle, Dante i Cervantes bit će hrvatski pjesnici.“ Hrvatsko Kraljevstvo u jednom je povijesnom trenutku potonulo, a ideja državnosti čekala je gotovo deset stoljeća da bi se ostvarila u modernoj i europskoj Hrvatskoj.

Briga kao odnos prema onome što nam je važno

Sve ono što je pratilo nastanak Hrvatske kao države i njezina društva u cjelini čini nas punopravnim članom, ne samo administrativne i ekonomske zajednice kakva je Europska unija, nego onog „egzistencijalnog“, onog „pojma brige“ kojim se Martin Heidegger koristi u svome kapitalnom dje-

lu *Bitak i vrijeme*, vezanog uz mit o Curi (lat. *cura* – briga): dok je prelazila rijeku, Cura je prikupljala glinu i od nje napravila biće. Uto je došao Jupiter i Cura ga je zamolila da dadne biću dah (duh) i on joj ispuni želju. Kada je Cura htjela biću dati svoje ime, Jupiter se usprotivio i tražio da nosi njegovo. Kada im se pridružila Terra Mater (Zemlja), htjela je da biće nosi njezino ime jer ga je ona stvorila. Presudio je Saturn rekavši da će Jupiter imati čovjekovu smrt jer mu je dao dah, Terra Mater pripast će tijelo jer je od nje sačinjen, a za života čovjek će pripadati Curi zato što ga je ona stvorila. Ime će mu biti čovjek (*homo*) jer je nastao od humusa (zemlje). Na koncu, retoričko pitanje iz naslova teksta *Što je čuvalo nadu*, naslov je zbirke političkih eseja Borisa Marune, hrvatskog pjesnika, prevoditelja i jednog od najpoznatijih političkih emigranta. Ako ni danas ne znamo objasniti ni sebi, a ni svijetu, *što je doista čuvalo nadu*, ne znamo ništa ni o svijetu, a još manje o sebi.

Jedinstvena izložba koja je obuhvatila čitavu Hrvatsku

Autor kustoske koncepcije je Dino Milinović, a u autorskom su timu i Tomislav Galović i Trpimir Vedriš. Izložba okuplja 200 suradnika

Izložba se proteže na tri kata Galerije Klovićevi dvori, a za prezentaciju je odabrano više od 400 umjetnina, arheoloških spomenika, povijesnih dokumenata, arhivske građe kao i predmeta umjetničkog obrta.

Na sadržaju izložbe i na katalogu radilo je oko stotinu autora iz cijele Hrvatske, a na pripremi eksponata i ostale građe više od stotinu muzejskih djelatnika, arhivista, rizničara, konzervatora, restauratora, tehničkog osoblja i preparatora. Autor kustoske koncepcije je povjesničar umjetnosti Dino Milinović, a u autorskom timu su i povjesničari Tomislav Galović i Trpimir Vedriš.

Ono što izložbu dodatno obogaćuje su posudbe iz Vatikana, Austrije, Mađarske i Slovačke. Iz Vatikana stiže prijepis kronike Tome Arhidakona (*Historia Salonitana*), iz Slovačke slika s prikazom apoteoze Tome Erdődyja, pobjednika kod Siska 1593, a iz Austrijske nacionalne knjižnice u Beču jedan od nekoliko sačuvanih primjeraka *Govora za Hrvatsku* (*Oratio pro Croatia*) Bernardina Frankopana iz 1522. Jedan od naglasaka na izložbi je i na doba humanizma, predstavljeno, među ostalim, djelima velikih renesansnih kipara (Juraj Dalmatinac, Ivan Duknović, Nikola Firentinac, Franjo Vranjanin-Laurana). Poprsje Antonija Baressija, koje se pripisuje upravo Franji Vranjaninu Laurani, a koje je Hrvatska kupila 1997, za potrebe izložbe restaurirao je Hrvatski restauratorski zavod, kao što je za potrebe izložbe restauriran i poznati carski torzo iz Visa iz Arheološkog muzeja u Zagrebu.

Pod pokroviteljstvom Vlade Republike Hrvatske i uz potporu Ministarstva kulture i medija izložbu su organizirali Galerija Klovićevi dvori, Hrvatski državni arhiv, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, Hrvatski povijesni muzej i Nacionalna i sveučilišna knjižnica, uz doprinose pedesetak muzejskih i crkvenih ustanova diljem Hrvatske. Organizatori posebno zahvaljuju Zagrebačkoj nadbiskupiji, Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti te Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru za njihov doprinos izložbi.